

IRODALMI SZEMLE.

Beöthy Ákos könyvéről.

(„A magyar államiság fejlődése, küzdelmei.“ Kiadja az Athenaeum. Ára 14 K.)

Avatottak és avatatlanok sok ideig panaszoltak, hogy a magyar történetírás nem halad. Az írókat csak a részletek érdeklik, kis körben mozognak, philosophiai magaslatra nem emelkednek. A hibáztatásból bőven jutott a Magyar Tudományos Akadémiának; pedig megrendelésre nem igen lehet ily munkát teremteni. Az egyesek közül is ritkán válik ki megfelelő tehetség s ha kiválik is, csaknem *egy* egész emberi élet bölcs beosztású munkálkodását követeli az ily természetű munka. Szobatudós nem boldogul e téren. A tudás mellett érintkezni kell a politikai és társadalmi élettel, melyekben az intézmények életet öltenek. Legfőképpen szükséges az elfogúlatlan józanész.

Íróink közül Beöthy Ákos az első, ki politikai tanulmány alakjában, egész történelmünket felölelte. A szerző írói jellemvonása abban nyilvánul, hogy az eddig elfogadott vagy újonnan megállapított magyar történelmi és politikai igazságokat vizsgálat alá veti, mérlegeli, boncolja; intézményeinket államférfiainkat összehasonlítja az európai nagy nemzetekéivel; értékeket megállapítja s a végeredményben ellenállhatatlan érvekkel meggyőz az annyiszor szidalmazott magyar nemzet elpusztíthatatlan életrealóságáról.

Mikor az előszót végig futottam, azt hittem, hogy szerénykedik a szerző; most, miután végig olvastam művét, páratlan szerénységnek itélem azon nyilatkozatát, hogy munkáját nem tartja történelmi műnek, mert nem eredeti forrástanulmányokon alapszik; nem igényli, hogy politikai elmélet jelzőjével illessék, mert nem állított fel rendszert.

Mi, olvasók, úgy itéljük, hogy e munka a magyar nemzet politikai életének története, Gervinus eszméje szerint. Ugy itéljük, hogy történetirodalmunkban óriási űrt töltött be, mert ily áttekintésünk nem volt eddig.

Politikai elméletekre nincs szükségünk, mert a politikai élet széttöri az elméleteket. Megállapított, eleven történelmi igazságok kellenek nekünk s ezt meg is kapjuk a szerző nagy művében.

Nem könyvismertetést akarok írni, mert az egyes részek kiválóságainak feltüntetéséből új könyv származnék. Csak a reám tett hatás-

ról számolok, tehetségem szerint; csak ajánlani óhajtom a könyvet, bár ajánlásra nem szorúl. Tehát csak egy pár mozzanatot emelik ki.

Ott van az Első-könyv II. III. IV. fejezete: „Párhuzam az angol és magyar állam alapvetése közt“ stb. Kimutatja ezekben a szerző, hogy az angol alkotmány központi és alapvető intézménye a korona, a királyság volt. Vagyis, hogy a korona volt azon tényező, a melyből az angol állam és alkotmány származik, tehát felülről lefelé alakúl.

A magyar állam is hódítónak köszöni felállítását.

De ez a hódítás nem egy hódítónak, nem egy hatalmas fejedelmi egyéniségnek, hanem magának az egész nemzetnek volt cselekménye. A két hódítás közt óriási a különbség. Hódító V. maga alkotta meg seregét, ő tőle indúlt ki az egész vállalat, ő volt a döntő tényező. Nálunk ellenben megvolt a sereg, a nemzet maga, meg a kitűzött cél, melynek czélszerűbb megvalósítása szempontjából választották meg a vezért s szabályozták a jogviszonyt a vérszerződésben. Tehát a magyar állam és alkotmány a népfelség széles alapján épült föl, ebből is táplálkozott ezer éven át s ez mentette meg a századok zivatarai között.

A IV. fejezet a Magna charta és az aranybulla közötti eltéréseket tárgyalja. Az írók eddig a hasonlóságokat mutogatták; Beöthy több ellentétet lát, mint hasonlóságot. A magna charta egyoldalú fejedelmi cselekvény, mert a hatalom teljessége a koronában összpontosúlt s nem volt jogi tényező, mely a másik szerzőlő felet alkossa; de Endrével szemben megvolt az alkotmányos tényező az egész nemzetben. Ott Ző báró örökódik a magna chartában biztosított jogok megtartása fölött, ámbár ez a testület sem a nemzetnek, sem az országgyűlésnek nem volt képviselője. Nálunk az aranybulla záradéka, az egész nemzetet ruházta föl az ellenőrzés jogával.

Tankönyveink, sőt nagyobb szabású magyar történelmi könyveink is igen nagy befolyást tulajdonítanak a hűbériségnek, hazánk történetére. Tanítványaim tehetnének tanúságot arról, hogy mennyire óvtam őket ettől. Tehát a legkedvesebb elégtétel érzetével olvastam Beöthy könyvéből álláspontom megerősítését. Hiszen a hűbériség intézményének egyetlen jellemző vonása sem vert gyökeret hazánkban.

Nálunk nem a király személye iránt való kötelezettség terhelte az adomány elfogadját, hanem a haza védelmének és szolgálatának kötelezettsége. A hűbériség behozatalának útját állotta a magyar nemzet világnézetle, hajlamainak irányzata. Önérzet és hatalmas testületi szellem oly erős tömörítést hoztak létre, melybe a hűbériség választóvize behatolni csakugyan nem tudott. Idézi Beöthy, Hajnik Imre szavait, ki azt mondja, hogy a magyar népben is élt ugyan az egyéni szabadság érzete, de nem töltötte be annak, mint a germánoknál, egész valóját, hanem inkább a törzsszellem uralma alatt állván, megvolt benne a köz-czélök és közérdekre való fogékonyság, mit később, a törzsek szövetkezése után, a honfoglalás műve és a rokon elemektől való elszigeteltség utóbb nemzeti közszellemmé fejlesztett.

A hűbériség kifejlődése ellen intézkedik az aranybulla, Nagy Lajos 1351. évi törvénye, tehát kár annyi szót vesztegetni a hűbériség befolyásának ismertetésére, különösen káros a középiskolai ifjúságot ily irányban tanítani a magyar történelemre. Kivánatos volna, hogy a közoktatási tanács, minden engedélyezett magyar történelmi tankönyvet vizsgáljon meg újból s tisztíttassa meg az illetéktelenül becsúszott hűbériségtől.

Különös gondot fordít Beöthy mindenik korszakban, a magyar hadi szervezet megismertetésére; a nemzetnek engedelmessé tenni tudó katonás természetére s az ebből következő hadi sikerek méltatására. A hadvezérek közül legbehatóbban foglalkozik Hunyadi János és Zrínyi Miklós, a költő méltatásával. Bevezeti az olvasót a világ legnagyobb hadvezéreinek társaságába s a mértéket megállapítván, ez alá állítja hadvezéreinket. A legmagasabb fokon állanak: Hannibal, Caesar, Napoleon. A második fokra helyezi Hunyadi.

Egyébiránt, mellőzve a munka sok és sokféle kiválóságait, legelső helyre teszem azokat a lépten-nyomon ismétlődő fejtegetéseket, melyekben a magyar nemzet államalkotó tehetségeit tárja föl és dicséri a magyar középosztály tömörülését a haza megmentése, fenntartása és felvirágoztatása érdekében. Ebben látja alapját a múlt dicsőségének s biztosítékát jövőendő megmaradásunknak. Csak arra van szükség, hogy legyen jó vezetője a magyarnak. Hunyadi János a középosztály következetes támogatásának köszönhetette, a mit elért. Mátyást is ez a középosztály emelte hatalmas vállain a királyi székre. A nemességnek ez a középosztálya, zöme az, mely a Habsburgok alatt mindig készen áll a haza területi épségének, alkotmányos szabadságának megoltalmazására; ez a középosztály az, mely erkölcsi és értelmi erejével előkészíti nemzetünket az újkori államélet megértésére s 1848-ban fölteszi a koronát ezeréves működésére, midőn a jogtalan néposztályokat jogokkal ruházza föl; az új ezer évre, új milliókat állít a nemzeti élet cetasoraiba.

Abban van Beöthy könyvének varázsa, hogy multunknak indokolt dicsőítésével nemcsak tanít, hanem lelkesít is; nemcsak lelkesít, hanem a kivánatos szebb jövőendő bekövetkezése iránt, kiürthatatlan bizalmat kelt szivünkben.

Ezeket éreztem én a munka olvasása közben. Nem érzem szükségét annak, hogy a második és harmadik könyvről részletesebben szölgjak. Pedig méltó volna kiemelni azt a pártatlanságot, melylyel tárgyalja a dynastia és nemzet között folyt küzdelmeket, a szabadságharcokat, Martinuzzit, Pázmány egyéniségét, Rákóczi Ferenczet s másokat; a XVIII. században a nemzet zömének hűségét hazájához, nyelvéhez; II. Józsefet, II. Lipótot; az 1790/91-diki országgyűlést, a nemzetnek előkészületét a XIX. század nagy feladataira stb.

A magyar történelem politikai igazságainak leszűrését látjuk e könyvben. A közpályára kilépő magyar ifjúság ezt olvassa el utravalóul; a középiskolák előljárói pedig ezt adják jutalmul a felsőbb osztálybeli jó tanulóknak!

Dr. Török István.